

- Свято-филаретовская московская высшая православно-христианская школа, 2003. – 232 с.
3. Карсавин Л. Религиозно-философские сочинения: Т.1. / Л. Карсавин ; сост. и вступ ст. С.С.Хоружего. – М : Ренесанс, 1992 – LXXIII, 325 с.
 4. Катрій Ю. ЧСВВ. Перлини Східних отців / Катрій Ю. ЧСВВ. – [2-е вид., доп.]. – Львів : Мисионер, 1998. – 344 с.
 5. Москалець В.П. Психологічне обґрунтування української національної школи / В.П. Москалець. – Львів : Світ, 1994. – 120 с.
 6. Протопресвітер А.Шмеман. Євхаристія Таїнства Царства / Протопресвітер А. Шмеман. – [2-е изд.]. – М. : Полонин. – 304 с.
 7. Савчин М.В. Особистісна рефлексія як предмет психологічного аналізу / М.В. Савчин // Наукові записки. Серія "Психологія і педагогіка". - Острог. : Вид-во Національного університету "Острозька Академія", 2008. – Вип. 10. – С.242 – 249.
 8. Святитель Микола Сербський. Місіонерські листи / Святитель Микола Сербський. – Львів : Глобус, 2007. – 487 с.
 9. Семенов И.Н., Степанов С.Ю. Рефлексия в организации творческого мышления и саморазвития личности / И.Н Семенов, С.Ю. Степанов // Вопросы психологии. – 1983. – № 2. – С.35 – 42.
 10. Слободчиков В.И. Рефлексия как принцип существования индивидуального сознания / Слободчиков В.И. // Экспериментальные исследования по проблемам общей, социальной психологии и дифференциальной психофизиологии. – М. : Узд-во НННОПП, 1979. – С.15 – 20.
 11. Степанов С.Ю. Психология рефлексии: проблемы и исследования / И.Н Семенов, С.Ю. Степанов // Вопросы психологии. – 1985. – № 3. – С.31 – 40.
 12. Франкл В. Человек в поисках смысла: [сборник] / В. Франкл ; [пер. с англ. и нам]. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
 13. Шарден Т. Феномен человека / Т. Шарден. – М. : Наука, 1987. – 240 с.
 14. Шпідлік Т. Духовність грецьких і східних отців / Т. Шпідлік, І. Гаргано ; пер. з італ. Я. Приріз, Р. Паранько. – Львів : Свічадо, 2007. – 50 с. (серія: Логос).

Spiritual reflection is considered to be the mechanism of spiritual clearance, transformation of human internal world (strength of belief, love, appearance of spiritual conditions, release from high opinion of himself/herself, passion, wicked intentions) through appeal to God, similarity with him, asceza (pray, repentance, confession, self-sacrifice) being its conditions.

Key words: *spiritual reflection, soul, transformation of internal world, asceza.*

УДК 159.923: 159.922.1

Лариса Тодорів

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУЮВАННЯ ІНТЕРПРЕТАТИВНИХ СХЕМ СУБ'ЄКТИВНОГО ДОСВІДУ У ПІДЛІТКІВ

Стаття присвячена дослідженню проблеми формування суб'єктивного гендерного досвіду особистост в умовах молодіжної субкультури. Розглядаються психологічні механізми конструювання гендерного досвіду в підлітковому віці. Виділено основні критерії аналізу інтерпретацій суб'єктивного досвіду. Представлено гендерну конфігурацію конструювання інтерпретативних схем суб'єктивного досвіду підлітків.

Ключові слова: гендерний досвід, молодіжна субкультура, інтерпретативні схеми, конструювання, семіотизація.

Актуальність. Відстежуючи численні епохальні тексти, можна помітити поляризоване тлумачення чоловічого і жіночого, яке, незважаючи на древність, залишається актуальним, звичним для нас і сьогодні та існує у вигляді стереотипів, гендерних уявлень, ідеологій. Чоловік – це розум, сила, домінантність, влада, незалежність, а жінка – це емоції, слабкість, мрійливість, покірність, залежність. Такі уявлення значною мірою визначають схему формування чоловічого і жіночого образу Я, ідентичності, стратегії поведінки у різних життєвих ситуаціях та життєздійснення в цілому. Актуальним періодом засвоєння соціокультурних моделей, схем статевої ролі самовизначення є підлітковий вік. Існують дослідження, які розкривають значення різних чинників у формуванні гендерної ідентичності підлітка. Однак поза увагою дослідників перебувають або досить фрагментарно описуються психологічні механізми конструювання на основі соціокультурних, власних, індивідуальних інтерпретативних схем гендерного досвіду підлітка. Тому **мета статті** полягає у розкритті психологічних механізмів конструювання інтерпретативних схем суб'єктивного досвіду хлопців та дівчат.

Соціокультурні фактори задають особистості ті інтерпретаційні схеми, на основі яких відбувається організація, впорядкування, а значить і осмислення різноманітних життєвих подій" [8, с. 230]. Як зазначає А.Шюц, кожна людина, яка приходить у світ, отримує від батьків, учителів, авторитетів завчасно заготовлену стандартизовану схему культурного взірця інтерпретації соціального світу та життєвих ситуацій. Такі взірці слугують схемою для самовираження та схемою для інтерпретації [11]. Іншими словами, для того, щоб людина могла інтегруватися у суспільство, вона повинна засвоїти його культурні сценарії, картину світу (термін В.М. Розіна), які виступають у ролі культурних програм [10]. На основі програм, базових культурних сценаріїв створюються особисті теорії, індивідуальні картини світу. У процесі соціалізації відбувається засвоєння соціокультурного досвіду суспільства у вигляді існуючих гендерних уявлень, стереотипів, зразків, знань, які відображають існуючі норми, стандарти статевої поведінки, типові для певного суспільства. Соціальні психологи вважають, що засвоєння соціокультурного досвіду відбувається у процесі "диференційованої соціалізації", яка передбачає становлення чоловіка та жінки в різних соціально-психологічних умовах. Основними трансляторами такого досвіду є різноманітні інститути соціалізації, ЗМІ, спільноти, субкультури та ін. Інтерналізація соціального досвіду суспільства зумовлюється, з одного боку, схемами, стереотипами, які пропонує оточення, з іншого боку – інтерпретативними шкалами, суб'єктивно-змістовими концептами, що є елементами суб'єктивного досвіду людини і відіграють роль "фільтрів", через які цей досвід пропускається і набуває статусу особистісного. Особистісний досвід зумовлює життєздійснення, самореалізацію, самовиявлення чоловіка чи жінки. У процесі життєздійснення, вирішення життєвих завдань, формування цілей та реалізації задумів переструктурується система досвіду, створюються конструкти, концепти, схеми,

які можуть визначати засвоєння нового досвіду. Грунтуючись на новітніх ідеях постнекласичної філософії, постструктуралізму, постмодернізму, модель формування гендерного досвіду особистості розглядається як певна синергетична система. Вона відображає безперервний розвиток особистості, її досвіду й аналізується у соціокультурному, персонологічному та життєздійснювальному контекстах, які, взаємовпливаючи, переплітаються і складають компоненти досвіду: соціального, особистісного і подієво-комунікативного.

Виділяють дві фази статево-рольової соціалізації, в ході якої відбувається засвоєння соціокультурних схем: 1) адаптації (зовнішнє пристосування до існуючих гендерних відносин, норм, ролей); 2) інтеріоризація (внутрішнє присвоєння чоловічих і жіночих ролей, гендерних ставлень, цінностей, установок) [4].

Під час першої фази у дитини формується система уявлень про стаетовитипову та нетипову поведінку. Уже в три роки діти з впевненістю відносять себе до чоловічої чи жіночої статі. До семи років дитина досягає гендерної константності, розуміє, що стать змінити неможливо, навіть коли "зав'язати бант" хлопчикова чи "грати у футбол" дівчинці. У дитини з'являються достатньо глибокі знання про гендерні відмінності в іграшках, одязі, діях, об'єктах та заняттях. Як тільки завершується гендерна ідентифікація і дитина помічає відмінності, що існують між чоловіками і жінками, у неї підвищується увага до рольових моделей. Хлопчики наслідують поведінку чоловіків, а дівчатка – жінок. Іншими словами, у дошкільному віці формуються схеми стаетворольової поведінки, які є основою гендерної ідентичності дитини.

Важливу роль у формуванні гендерних схем дітей відіграють батьки, значення яких переоцінити неможливо, про що свідчать дослідження як зарубіжних (С. Бем, А. Варга, М. Джонсон, Д. Екклз, М. Левіс, Г. Рассел, Л. Розенблум, Д. Стоккард та ін.), так і вітчизняних вчених (Ю.С. Альошина, О.С. Волович, В.О. Васютинський, Т.В. Говорун, І.С. Кон, О.М. Набіуліна, І.В. Тельнюк та ін.).

На кожному віковому етапі провідне значення мають різні інституції соціалізації. У дитячі роки основними "агентами" стаетворольових схем є сім'я, найближче оточення дитини, пізніше – школа, вчителі, ровесники, ЗМІ, субкультура. Підлітковий вік припадає на період завершення першої і початку другої фази соціалізації, що передбачає інтеріоризацію гендерних схем. Ряд дослідників виділяє нові детермінанти формування гендерної ідентичності саме на цьому віковому етапі. По-перше, фізіологічне дозрівання, що спонукає підлітка переглянути уявлення про свою зовнішність, а це, в свою чергу, формує ставлення до себе як до чоловіка чи жінки, зумовлюючи появу сексуальної ідентичності. По-друге, розвиток рефлексивних механізмів самосвідомості дозволяє аналізувати, оцінювати свої уявлення про себе, виділяти, створювати нові, відкидати застарілі.

Актуальним "агентом" передачі соціокультурних інтерпретативних схем у підлітковому віці є молодіжна субкультура, різні молодіжні

спільноти. У кожній спільноті є свої ідеали, норми, своя ідеологія, які задають межі розуміння, інтерпретації реальності і пропонують готові сценарії, цінності для соціалізації молодих людей. Підліток намагається інтегруватися в субкультуру шляхом засвоєння цінностей, настанов, стереотипів, інтерпретативних схем, які є відображенням ідеології спільноти. Виникає питання, яким чином відбувається засвоєння таких схем.

Мова, якою користується та чи інша спільнота, розглядається як найскладніша знакова система [8], яку повинен засвоїти підліток. Щоб пояснити механізм засвоєння такої мови, слід звернутися до герменевтичної та семіотичної парадигм. Семіотичний підхід, як зазначає Ю.М. Лотман, зумовлює такий спосіб аналізу об'єкта дослідження, який визначається не природою об'єкта, а своєрідним "семіотизуючим" поглядом на світ, що висвітлює та досліджує в ньому семіотичні структури [7]. Семіотичний погляд на світ вбачає у всьому знак, що кодує дещо, що стоїть "за ним", символізує дещо, що приховане за ним, або сигналізує про це "дещо". Завдяки семіотичному аналізу стає можливим відкривати додаткові смисли, конструювати нові. Процес семіотичного моделювання становить основу формування суб'єктивної реальності індивіда [6, с. 100]. Саме механізм семіотизації є основним в інтерпретації, на яку ми спираємося при вивченні досвіду. Герменевтична процедура діє чи здійснюється у семіотичній ситуації, оперує об'єктами семіотичної природи і сам її перебіг є по суті семіотичним процесом [8]. З семіотичної точки зору процес інтерпретації є послідовною трансформацією сукупності смислів, які виникли у реципієнта на початкових стадіях розуміння тексту і зберігаються до того моменту, коли у нього з тих чи інших причин припиняється ця діяльність [8, с. 34].

Якщо дослідження здійснюється у контексті психологічної герменевтики, то об'єктом інтерпретації виступає особистий досвід індивіда, репрезентований всією гамою поведінки, висловлювань та самоподач. Тому на основі інтерпретації можна досліджувати суб'єктивний досвід особистості. Найзручнішою з точки зору можливостей аналізу формою є наратив людини про себе. Згідно з гіпотезою Е. Сепіра та Б. Уорфа, людина бачить світ у відповідності до свого мовного членування, розрізняє те, що їй дозволяє побачити її мовне членування світу. Тому, як пише Н.В. Чепелева, особистий досвід можна мислити як сукупність сформованих у результаті та протягом прожитої частини життя смислів, вірніше, структур смислів, тільки частина яких пройшла процедуру семіотизації. Проте можна прогнозувати, що, як і у випадку з мовою, людина дивиться на світ крізь "призму" вже сформованих смислів. Очевидно, що сформована як індивідуальний досвід структура із смислів не може не віддзеркалюватися у мовленні, діях, вчинках людини. Все зводиться до адекватної інтерпретації доступних досліднику маніфестацій особистого досвіду в зв'язку із завданнями дослідження, із тією парадигмою, на якій воно здійснюється [8, с. 35].

Як зазначає О.О. Зарецька, інтерпретацію можна вважати універсальною технологією нарощування смислів, що співставляються суб'єктом інтерпретації, "огортання" об'єкта інтерпретації смислами із залученням тих чи інших зовнішніх відносно цього об'єкта ресурсів [5, с. 36]. Будь-які пояснення, репрезентації, обговорення тощо можна вважати тими чи іншими жанрами, типами інтерпретації. Об'єктом інтерпретації є те, що інтерпретується, база інтерпретації – це залучені засоби, ресурси, а результат – це тим чи іншим способом оформлені, закодовані та впорядковані в результаті інтерпретації смисли [5].

Процес інтерпретації передбачає безумовний вихід за межі мовних стереотипів і обмежень – заглиблення у свій досвід з притягуванням та підключенням як внутрішніх, обумовлених особистісними можливостями, так і зовнішніх ресурсів – наприклад, інформаційних джерел, тобто це глибинно, суттєво семіотичний процес, це робота вже сформованих у попередньому житті семіотичних структур та їх переструктурування у процесі інтерпретації [5]. Ресурси, що залучаються, - їх звичайно називають контекстом інтерпретації – можуть бути зовнішніми (тексти культури в широкому сенсі) та внутрішніми – актуалізація свого смислового багажу. У процесі інтерпретації відбувається пошук смислу, що "підходить".

Основними психологічними механізмами інтерпретації, як зазначає Н.В. Чепелева, є семіотизація та наративізація. У процесі семіотизації відбувається означування реальності шляхом накладання на неї тих чи інших когнітивних структур, структурування та концептуалізація її. Семіотизація відбувається на двох рівнях – рівні пасивного відображення реальності шляхом накладання на неї уже відомих когнітивних структур. У даному випадку на дію семіотичного механізму великий вплив здійснюють стереотипи, зразки, штампи тощо. Другий рівень передбачає конструювання реальності шляхом перетворення, трансформації цієї реальності. У результаті такого процесу формуються знання, концепції, теорії, суб'єктивні уявлення тощо. Більшість таких конструкцій мають текстуальну форму, а тому реальність не тільки розуміється на структурному рівні, а й інтерпретується шляхом накладання тих чи інших когнітивних структур [9, с. 41]. У нашому дослідженні такими структурами є інтерпретативні схеми, концепти. Тому у дослідженні механізмів формування суб'єктивного досвіду є важливим виявлення інтерпретативних схем, концептів, які, як уже зазначалося вище, можуть створюватися самою особистістю, а можуть запозичуватися із соціуму у вигляді культурних, соціальних, гендерних взірців.

Наративізація передбачає конструювання реальності в оповідальній формі, спрямованій на Іншого, в тому числі і на внутрішнього Іншого. При цьому будується наративний текст інтерпретації, який може діяти як на продуктивному, так і репродуктивному рівні семіотизації. При продуктивному рівні інтерпретації будується авторський наратив, у випадку ж репродуктивної інтерпретації реальність конструюється із вже відомих особистості наративів [9, с. 42]. Іншими словами, конструю-

вання суб'єктивного досвіду – це складний процес семіотизації та наративізації, де за здатністю до наративізації можна судити про ефективність та рівень семіотизації. Отже, в результаті семіотизації та наративізації відбувається конструювання інтерпретативних схем, смислів, концептів суб'єктивного досвіду підлітка.

Як зазначає американський філолог, філософ, культуролог М. Епштейн, досвід може конструюватися наративно, у вигляді ланцюга подій, або тезаурусно, оскільки свідомість не зводиться тільки до відтворення подій, вона ще й надає значення цим подіям. Свідомість – це більш чи менш зв'язана система знань і уявлень про себе і про світ, про те, чим було і є життя. Свідомість має свій словник, свій тезаурус, який охоплює весь зміст життя не у часовій послідовності, а як ситуацію тут і тепер [12]. Іншими словами, є інтерпретації більш дієві, подієві, сповнені пригод, динамічно розгорнуті у часі, а є більш споглядальні, які охоплюють різні сторони життя не стільки у послідовності подій, скільки у сукупності переживань, розмірковувань.

Як пише далі М. Епштейн, є життя-романи і життя-панорами, а тому є і особистості наративного і тезаурусного складу. Наративні особистості легше привертають до себе увагу, стають улюбленими товариства; тезаурусна особистість вдається скоріше до персональної чи професійної розмови, предметом якої є не конкретні випадки, а картина світу [12]. Отже, важливим критерієм оцінки інтерпретації є спосіб конструювання інтерпретативної схеми, концепту, який може бути тезаурусним чи наративним.

Таким чином, формування суб'єктивного досвіду особистості, зокрема у чоловіків і жінок, юнаків та дівчат можна досліджувати на основі інтерпретацій себе, інших, різних життєвих ситуацій, подій, які репрезентує досліджуваний за такими критеріями: типом інтерпретації (бойовик, комедія, драма), засобами створення (продуктивні-репродуктивні), за способом конструювання, оформлення інтерпретації (наративний-тезаурусний).

Крім зазначених семіотизації та наративізації, конструювання досвіду може здійснюватися і за допомогою досеміотичного, донаративного механізмів. Досеміотичний механізм розкриває Н.В. Бардіна, яка зазначає, що мовне конструювання реальності може здійснюватися на безпосередньому сприйнятті дійсності, на вторинній мовній реальності та ритуалах соціального контактування [2]. Н.В. Чепелева вважає, що конструювання досвіду на вторинній мовній реальності (концептне конструювання) відповідає семіотичному механізмові, на ритуалах контактування (комунікативне конструювання) відповідно, – механізму наративізації, а на безпосередньому сприйнятті дійсності (перцептивне конструювання) – досеміотичному механізму [8, с. 64]. Як зазначає Н.В. Чепелева, усі ці механізми можуть діяти спільно, створюючи неповторну картину суб'єктивного досвіду.

У підлітковому віці семіотизація переважно відбувається на рівні пасивного відображення реальності, коли підліток конструює інтерпретативні схеми на основі стереотипів, концепцій, які пропонує спільнота.

Виникає питання, чи існує гендерна специфіка у конструюванні інтерпретативних схем суб'єктивного досвіду у підлітковому віці. За допомогою методики РАТ (модифікованого варіанту Тематичної аперцепції тесту Г. Мюррея) та методики "Ділові ситуації" (дитячий варіант) вдалося виявити різну конфігурацію інтерпретативних схем у хлопців і дівчат, які ідентифікують себе з тією чи іншою підлітково-юнацькою спільнотою. Вибірка дослідження становила 192 особи 13 – 14 років (хлопців – 91, дівчат – 101). Аналіз текстів-інтерпретацій хлопців помітно відрізняється від дівчат за цілою низкою показників. Першим показником є тип інтерпретації за тематикою суджень. Домінуючою є тема агресії – прагнення подолати супротивника, вигнати його, принизити. Не менш актуальною є тема заперечення, яка проявляється у намаганнях розірвати стосунки, у відсутності поступливості. Вагоме значення мають прагнення до автономії, спрямованість на уникнення будь-яких обмежень, індивідуалізм. У третини досліджуваних актуальним є бажання бути поміченим, визнаним, справляти враження на інших, а також прагнення до швидкого досягнення цілей, успіху.

У дівчат дещо інша конфігурація тем інтерпретацій. Домінуючою є тема пошуку дружби, спрямованість на відверті, дружні стосунки. Темі автономії та пристосування присутні в однаковій мірі. Важливою є тема самозахисту, яка відображає спрямованість на пошук винних у ситуації. У третини дівчат-респонденток зустрічається тема заперечення, яка передбачає грубість, намагання розірвати стосунки, відсутність компромісу. Таку ж актуальність має тема емпатії, яка відображає прагнення піклуватися про інших, співчувати їм.

Важливим критерієм вивчення суб'єктивного досвіду є спосіб створення інтерпретативних схем (нарративний-тезаурусний). Ми виділили основні показники, за якими визначається нарративний чи тезаурусний спосіб конструювання. Для нарративного характерними є поведінкові, дієві, подієві схеми інтерпретації, а для тезаурусного, відповідно, емоційні, споглядальні, смислові. За нашими даними, у хлопців переважають поведінкові схеми інтерпретації. Наприклад, картина 2 за методикою РАТ: "Двоє людей танцюють, напевно, хлопець і дівчина, а третій заглядає і хоче запросити цю дівчину так само..."; картина 1: "Один герой вирішив надавати стусанів іншому, оскільки той неправильно себе повів. На другий раз буде знати, як себе поводити".

У дівчат переважають емоційні схеми інтерпретації, які відображають переживання героїв ситуації. Так, дівчина аналізує аналогічну ситуацію (картина 2): "Двоє людей веселяться, їм цікаво разом, а третій заглядає, йому сумно, він соромиться підійти" або "Вони відчують себе щасливими, бо виграли приз, а інший заздрить їм"; картина 1: "Бідна, нещасна людина просить подати їй копійку, а перехожий насміхається з неї". Дієві схеми інтерпретації у переважній більшості зустріча-

ються у хлопців, хоча й присутні у дівчат. Відмінність у такого виду інтерпретацій виявляється у виборі стратегій дій. Хлопці переважно використовують активні стратегії у своїх інтерпретаціях, тоді як у дівчат частіше виявляються пасивні. У дівчат часто в інтерпретаціях ситуації зустрічається висловлювання типу "спостерігає", "очікує", "думає", "сподівається", "хотів би..." тощо. Хлопці більш орієнтовані на зміну, перетворення, активну дію, про що свідчать такі висловлювання: "підійшов і спитав, вдарив, забрав, схопив та ін.", "зробив крок і схопив", "наздогнав, втікав, розповідав" тощо.

Важливим показником стратегій дій, на нашу думку, є її залежність-незалежність. Хлопці частіше орієнтовані на вибір незалежних дій у досягненні результатів, ніж дівчата, які спрямовані на пошук підтримки, схвалення. Типовими судженнями хлопців у ситуаціях долання перешкод за методикою "Ділові ситуації" є (ситуація 2): "підійду до вчительки і з'ясую, чому покарали П." або "я сам роздам доручення іншим".

Дівчата використовують судження більш пристосувальницького характеру, які спрямовані на самозахист, пошук підтримки в інших. Навіть у випадку застосування активних стратегій, відстежуються самозахисні тенденції. Яскраво ілюструє цей факт інтерпретація тієї ж ситуації № 2. Дівчина оповідає історію про конфлікт між однокласниками, про який знає директор і який намагається вирішити їхній класний керівник: "я покликала класного керівника, нехай допоможе вирішити конфлікт..." або "я попрошу своїх друзів, щоб вони мені допомогли підготуватись до свята...".

Подієві схеми інтерпретацій є більш характерними для підлітків, ніж смислові, що, на нашу думку, пов'язано з віковими особливостями формування суб'єктивного досвіду. У підлітків з'являються тільки перші спроби смислових інтерпретацій, причому передусім у дівчат. Наприклад, ситуація № 4: "Мої батьки дуже мені дорогі і близькі люди, але я вже доросла і хочу, щоб вони мене розуміли..."; ситуація № 8: "Ми дізналися від лікаря про хворобу нашого однокласника, це нас шокувало, і для мене це був найбільш нещасливий день у моєму житті".

Важливим показником, який вирізняє інтерпретативні схеми хлопців і дівчат, є емоційні реакції на сприймані ситуації. Хлопці на відміну від дівчат більш оптимістичні. Вони більше впевнені у позитивному її вирішенні, хоча й орієнтовані на конфронтацію, домінування, ворожість. Дівчата намагаються уникати складних ситуацій, а при їх вирішенні більше орієнтуються на пристосування та пошук компромісу, співпраці.

Досить важливим показником конструювання інтерпретативних схем є рівень семіотизації. Іншими словами, беруться до уваги засоби створення схеми – запозичені культурні чи створені самостійно, які ґрунтуються на актуалізації свого смислового багажу. У кожній культурі, субкультурі існують свої цінності, настанови, стереотипи, які створювалися, синтезувалися свого часу окремими "уповноваженими" осо-

бами, котрі задали світоглядні орієнтації, правила життя, вимоги до зовнішності, способу поведінки і мислення у цій субкультурі тощо. У підлітковому віці засвоєння інтерпретативних схем субкультури яскраво проявляється у трансляванні зовнішньої атрибутики, яка чітко означає, до якої спільноти належить підліток. Це може бути захоплення відповідною музикою, володіння специфічним сленгом, стилем спілкування.

Оскільки оцінка зовнішності є важливою інтерпретативною схемою, що визначає ставлення підлітка до себе, спробуємо з'ясувати, яким чином створюється таке уявлення. Оцінка зовнішності у дівчат здійснюється переважно за схемою приваблива/неприваблива, красива/некрасива, тоді як у хлопців – стильний/нестильний, модний/немодний, сильний, атлетичної будови, прикольний тощо. У дівчат, які належать до різних спільнот, концепт "красива", має різний зміст. Наприклад, дівчина-гот є красивою, коли вона має чорне волосся, темний, сильно виражений макіяж, "тату", носить прикраси з єгипетською чи християнською символікою, одягнута у чорне чи вишневе вбрання, особливо пишне плаття із корсетом чи без нього вікторіанського періоду.

Красива дівчина-емо має волосся з рожевими чи фіолетовими пасмами, виразні, підведені чорним очі, вузькі розірвані джинси, і багато пірсингу, цікавий одяг, в якому переважають рожеві кольори. Красива дівчина, яка не належить до відповідної спільноти, інтерпретується як приваблива, якщо має модну зачіску, стильно одягнена, цікава, вміє спілкуватися з іншими. Отже, при оцінюванні зовнішності дівчата застосовують типові схеми, які є характерними для сприймання жіноцтва взагалі, однак змістове наповнення феномену краси значною мірою визначаються референтною спільнотою.

У хлопців оцінка себе також значною мірою визначається нормами спільноти, де важливим критерієм належності до неї є зовнішній вигляд, специфічна атрибутика, яку вони ретельно наслідують, захоплення музикою чи іншими видами мистецтва (наприклад, графікою у райтерів). Бути стильним для підлітка-репера – це мати відповідний зовнішній вигляд (широкі штани, спортивне взуття, простора футболка, бейсболка), вміти читати реп, спілкуватися на специфічному сленгу і за допомогою відповідних жестів, бути вільним та розкутим. Підліток-бемер свою стильність інтерпретує як відповідну зачіску (довга гривка зачесана на бік), вузькі джинси, кеди або скейтери, класний "BMX" (марка велосипеда). Саме наявність такого велосипеда визначає належність до даної спільноти.

Отже, інтерпретативні схеми оцінювання зовнішності у підлітковому віці значною мірою визначаються схемою спільноти. Кожна спільнота пропонує свій стиль, від засвоєння котрого і буде залежати оцінка своєї зовнішності. У дівчат схеми оцінки зовнішності більш рухливі, відкриті до змін, переструктурування. Дівчата в інтерпретаціях зовнішності застосовують більш деталізовані схеми у порівнянні з хлопцями. В їхніх описах зустрічаються ті критерії краси та жіночої привабливості,

які є еталонними (наприклад: "я приваблива, у мене довге густе волосся, красива фігура, великі темні очі" або "я симпатична, маю пишне волосся, довгі ноги, на мене задивляються хлопці, мабуть, їм подобаюся").

Хлопцям дещо складніше вдається диференційований опис, він у них зазвичай більш схематизований. Якщо "стильний", "модний", то репрезентуються тільки атрибутивні характеристики, без акценту на фігурі, обличчі. Навіть у тих підлітків, які не відносять себе до певних спільнот, спостерігається та ж тенденція, однак, у них відсутня та конкретизованість "стильності", "модності", яка присутня у підлітків, що належать до спільноти. Тому можна говорити про репродуктивний спосіб конструювання інтепретативних схем у підлітковому віці, хоча у дівчат намічається тенденція до продуктивного конструювання.

Отже, формування гендерного досвіду особистості, зокрема у підлітковому віці, розглядається як процес засвоєння соціокультурних схем, носіями яких є підлітково-юнацькі спільноти. Завдяки семіотичному механізму підліток конструює продуктивні або репродуктивні інтерпретативні схеми оцінювання фізичного Я та стратегій взаємодії, які є елементами суб'єктивного досвіду і визначають статеворольову ідентичність. Існує гендерна специфіка у конструюванні інтерпретативних схем суб'єктивного досвіду підлітків. У дівчат, на відміну від хлопців, інтерпретативні схеми більш диференційовані, деталізовані, відрізняються тематикою інтерпретацій, способом їх конструювання та схемою розгортання сюжету.

У підлітковому віці процес конструювання інтерпретативних схем не завершується. Вдосконалення, коригування інтерпретативних схем триває протягом усього життя. Щось постійно виникає, щось наповнюється новим змістом, щось спростовується чи ускладнюється. У структурі досвіду людини існує ціла система інтерпретативних схем, які можуть існувати незалежно одна від одної і не зумовлювати одна одну, класифікуватися за різними основами, модальностями, сферами життєвої активності людини. Такі схеми називаємо інтерпретативними, оскільки вони визначають суб'єктивну категоризацію індивіда. Сформовані у такий спосіб схеми в підлітковому віці суттєво впливатимуть на подальше формування психологічної статі та життєздійснення особи.

1. *Алешина Ю.Е.* Трудности усвоения половой роли как фактор участия в неформальных объединениях / Ю.Е.Алешина // Психологические особенности самодетельности подростково-юношеских групп: Сб. науч. трудов – М., 1990. – С. 106 – 112.
2. *Бардина Н.В.* Языковая гармонизация сознания / Н.В. Бардина – Одесса, 1997. – 128 с.
3. *Берн Ш.* Гендерная психология / Ш.Берн. – СПб. : Прайм-Еврознак, 2001. – 320 с.
4. *Говорун Т.В.* Гендерна психологія: [навч. посіб.] / Т.В. Говорун, О.М. Кікінежді. – К. : Видавничий центр "Академія", 2004. – 308 с.
5. *Зарецька О.О.* Особливості сприйняття суб'єктом ситуації: підхід з позицій психологічної герменевтики / О.О. Зарецька // Наукові записки Інституту психології імені Г.С.Костюка / за ред. С.Д. Максименка. – К. : Главник, 2005. – Вип.26, в 4-х томах. Том 2. – С. 119 – 122.

6. *Калина Н.Ф.* Лингвистическая психотерапия / Н.Ф. Калина – К. : Ваклер, 1999. – 282 с.
7. *Лотман Ю.М.* Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история / Ю.М. Лотман – М. : Языки русской литературы, 1999. – 464 с.
8. Проблеми психологічної герменевтики: [монографія] / за ред. Н.В. Чепелевої. – К.: Міленіум, 2004. – 276 с.
9. Проблемы психологической герменевтики: [монография] / под ред Н.В. Чепелевой – К. : Изд-во Национального педагогического университета им. Н.П.Драгоманова, 2009. – 382 с.
10. *Розин В.М.* Личность и ее изучение / В.М. Розин – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 232 с.
11. *Шюц А.* Избранное: Мир, светящийся смыслом / А.Шюц - М. : РОСПЭН, 2004. – 1056 с.
12. *Эпштейн М.* Таня, Пушкин и деньги. Жизнь как нарратив и тезаурус [Электронный ресурс] / М. Эпштейн. – Режим доступа: <http://exlibris.ng.ru/kafedra>.

The article is devoted to the investigation of forming the person's subjective gender experience in the youth subculture. The psychological mechanisms of construction of gender experience in adolescent period are reviewed. The basic criterion for the analysis of interpretations of subjective experience are dedicated. The gender configuration of designing the interpretive schemes of subjective experiences of teenagers is presented.

Key words: gender experience, youth subculture, interpretive scheme, designing, semiotization.

УДК 159. 922

Надія Козуляк

КАУЗОМЕТРИЯ ЯК МЕТОД ГЕРОНТОПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються аксіологічний та операціональний аспекти каузометрії як психодіагностичного (біографічного) та психотерапевтичного методу геронтопсихології. Розкривається методика проведення каузометрії в рамках конструктивістської нарративної психотерапії для людей похилого віку, що оптимізує їхнє відчуття неперервності ціннісного особистісного досвіду.

Ключові слова: каузометрія, геронтопсихологія, криза пенсійного віку, психологічний вік, еґо-інтеґрація, життєва перспектива.

Постановка проблеми. Процес старіння людської популяції в сучасному європейському просторі активно набуває своєї соціально-психологічної значущості. Дані демографічного прогнозу свідчать про постійне зростання кількості осіб похилого віку в загальній структурі населення і нашої держави. Сьогодні кожен п'ятий житель України досяг 60-річного віку, що актуалізує необхідність дослідження не лише медичних, соціальних, але і психологічних аспектів проблеми інволюції.

Актуальність соціально-психологічних досліджень етапу пізньої зрілості зумовлена, з одного боку, недостатнім рівнем розробки даної проблеми, особливо в Україні, з другого боку – високим рівнем зацікавленості у практичній розробці зазначеної тематики. Питання про те, як